

**A Romániai Magyar Népközösség nagyenyedi értekezletének jegyzőkönyve
Nagyenyed, 1940. november 4.**

Jegyzőkönyv

Felvétellett Nagyenyeden, 1940. november 4-én, a Romániai Magyar Népközösség újjáalakuló gyűléséről.

Jelen vannak: Nagy Ferenc református püspökhelyettes, gróf Bethlen Bálint református főgondnok, Purgly László lutheránus főgondnok, Dr. Gyárfás Elemér róm. kat. világi elnök, Dr. Szász Pál, az EMGE elnöke s a Bethlen Kollégium főgondnoka, gr. Haller István, a „Hangya” elnöke, elnöki tanácsstagok;

Dr. Gáll Miklós unitárius főgondnok és Torda megyei elnök, Dr. Palágyi Jenő aradi, Dr. Kakuk János bányai, Dr. Meskó Miklós Hunyad megyei, szurdoki Kres Kornél szepesi, Járay Márton fogarasi, Dr. György Zsigmond nagy-küküllői, Szabó Béni brassói, Pekri Géza kis-küküllői, Dr. Müller Jenő Alsó-Fehér megyei elnökök;

Dr. Jakabffy Elemér, Gr. Teleki Ádám, Tompa Lajos, Ludwigh Gyula, Péter János, Orosz Károly volt képviselők;

továbbá Dr. Elekes Viktor, a Bethlen Kollégium rektora, Szigeti Béla, a nagyenyedi Kisegítő Takarékpénztár vezérigazgatója, Keresztes József Brassó megyei h. elnök, Veress Béla petrozsényi altagozati elnök és Dr. Parecz György.

1.) Gyárfás Elemér az ülést megnyitja és előadja, hogy a bécsi döntés következtében a Romániai Magyar Népközösség vezetőségének jelentős része külföldre kerülén, többek felkérésére, mint legrégebb parlamenti tag, kötelességének érezte szolgálatára lenni sorstestvéreinek formális mandátum nélkül is addig, míg az újjáalakulás és az eddigi központtól elszakadt szervezetek egybekapcsolására a technikai lehetőség megteremthető. Ismerteti ennek érdekében tett lépéseit, az általa ebben a minőségben szeptember 5-én, október 3-án, 21-én és 25-én az elnöki tanács tagjaihoz és a megyei elnökökhöz intézett leveleket, a Nagyenyeden, szeptember 28-án tartott előértekezlet állásfoglalását, s azokat a formákat és kereteket, melyek között Antonescu¹ miniszterelnök a jelen értekezlet megtartásához október 24-én hozzájárult. Kiemeli, hogy az értekezlet zártkörű és bizalmas, miért is annak tárgyalásairól csak az elnökség által kibocsátandó kommuniké formájában és keretei között tehetők közlések kívülállóknak részére.

A jegyzőkönyv vezetésével megbízza Dr. Parecz Györgyöt, annak hitelesítésére pedig felkéri gr. Bethlen Bálintot és Dr. Gáll Miklóst.

Bejelenti, hogy az értekezlet bizalmas jellege dacára, a nagyenyedi rendőrség a hozzá érkezett engedély birtokában megbízottat küldött ki az értekezletre, kihez csatlakozott a helyi legionárius szervezet kiküldötte is. Megkíséreltetett a kiküldöttek meggyőzése arról, hogy Antonescu tábornok bizalmas körű értekezletet és nem nyilvános jellegű gyűlést engedélyezvén, hatósági kiküldött jelenléte mellőzendő volna.

Dr. Szász Pál javasolja, hogy az értekezlet tiltakozzék a rendőrségi megbízott jelenléte ellen.

A megjelent vezetőségi tagok kimondják, hogy mivel a kiküldöttek ragaszkodnak utasításaihoz, s mivel az értekezlet megtartása a csonka szervezet mielőbbi kiépítése érdekében feltétlenül szükséges és égetően sürgős – formális határozattal leszögezi

---

¹ Ion Antonescu.

tiltakozásukat a hatósági kiküldöttek jelenléte ellen, de a fennforgó körülményekre tekintettel mégis akként határoz, hogy az értekezletet a fent jelzett fontos közérdekre való tekintettel ilyen körülmények között is kivételesen megtartják, a jövőben azonban minden lehetőség felhasználandó, hogy a Romániai Magyar Népközösség tanácskozásainak bizalmas jellegét hatósági személyek jelenléte ne zavarja meg.

Egyébként az értekezlet Gyárfás Elemér bejelentéseit helyeslőleg tudomásul veszik.

2.) Gyárfás Elemér előadja, hogy a jelen értekezletre a Népközösség Romániában maradt ama vezetőit hívta meg, akik a szervezeti szabályzat 27. §-a értelmében a központi intézőbizottságnak, vagyis a Népközösség által az eddigi fennállása alatt megalakított legszélesebb körű szervnek tagjai, s amely központi intézőbizottság – addig is, míg közgyűlés lesz összehívható – hivatott és illetékes megtenni mindazokat az intézkedéseket s megalakítani – a közgyűlés jóváhagyásától függő, ideiglenes jelleggel – azokat a központi szerveket, melyek a Népközösség képvisellete és működése érdekében nélkülözhetetlenek.

Ismerteti a szabályzat 5., 27. és 29 §§-it s előadja, hogy a központi vezetőségben a bécsi döntés következtében üresedésbe jöttek s így betöltendő a következő tisztségek: elnök, 2 alelnök és egy – esetleg több – elnöki tanácsstag, ha az elnöki és alelnöki helyekre az eddigi elnöki tanácsstagok valamelyike választatnék meg.

Az értekezlet az előadottakat tudomásul veszi, kimondja, hogy mint a Romániai Magyar Népközösség központi intézőbizottsága ezennel megalakul az összehívandó közgyűlésig terjedő hatállyal, s ugyanezen hatállyal betölti az üresedésbe jutott vezetőségi helyeket.

A szabályzat 5. §-át úgy helyesbíti, hogy a székhely Nagyenyed és a 27. §-t úgy értelmezi, hogy a püspökök nemlétében az egyházi vezetők lesznek hivatalból tagjai az elnöki tanácsnak.

3.) Az újjáalakulásra vonatkozó javaslat előtt Dr. Meskó Miklós kér szót és szavát teszi az előző este történt sajnálatos utcai incidenst s tiltakozik az ellen, hogy az incidenssel kapcsolatban letartóztatott báró Atzél Edét a nagyenyedi rendőrségen megverték. Indítványozza, hogy az értekezlet határozatilag tiltakozzék az eljárás ellen.

Dr. Gyárfás Elemér kéri az értekezletet, hogy ebben a kérdésben ne határozzon addig, míg bizonyítékok nem állnak rendelkezésre, elsősorban magától báró Atzél Edétől nem kap felvilágosítást s így a tényállás nem áll tisztán mindenki előtt.

Dr. Szász Pál felszólítása után az értekezlet megbízza a megválasztandó elnökséget, hogy állapítsa meg az ügyben a való tényállást, és amennyiben a rendőrség részéről visszaélés történt volna, erélyesen tiltakozzék az illetékes hatóságoknál.

4.) Gyárfás Elemér javaslatot tesz korelnök kiküldésére.

Az intézőbizottság korelnökké Purgly Lászlót kéri fel.

Korelnök az elnöki széket elfoglalva, átadja a szót dr. Jakabffy Elemérnek, aki javasolja, hogy az intézőbizottság mondjon köszönetet Márton Áron római katolikus püspöknek, Dr. Gyárfás Elemérnek, Purgly Lászlónak és Szász Pálnak a bécsi döntéstől az újjáalakulásig kifejtett működésükért. Javasolja, hogy az elnöki tanács tagjait az intézőbizottság olyképpen válassza meg, hogy az egyes gazdasági és foglalkozási csoportok, valamint a különböző vidékek képviselve legyenek a tanácsban. Képviselve legyen továbbá az ifjúság is két taggal, és pedig a katolikus ifjúság részéről a Bánságból, a református ifjúság részéről pedig belső Erdélyből legyen egy-egy kiküldött.

Dr. Palágyi Jenő kéri annak a korhatárnak a megállapítását, amelyen belül az ifjúsági tanácsstagok megválaszthatók.

Dr. Szász Pál kéri annak kimondását, hogy az intézőbizottság az egyes tanácsstagok

hatáskörét nem kívánja területileg elhatárolni. Nem tartja kívánatosnak a területi elhatárolást a Romániai Magyar Népközösség keretein belül.

Veress Béla kéri, hogy az ipari és mezőgazdasági munkásság, továbbá a kisipar kellő képviselést kapjon az elnöki tanácsban.

Gróf Teleki Ádám előterjeszti a brassói, nagyenyedi és bánsági ifjúság megbízottainak memorandumát, amely kéri a Romániai Magyar Ifjúsági Szövetség megalakítását s ebből a célból egy előkészítő értekezlet lehetővé tételét és összehívását.

Dr. Jakabffy Elemér azzal járul ezen javaslatához hozzá, hogy az így megszervezendő ifjúsági szövetség képviselői legyenek majd az elnöki tanács tagjai az ifjúság képviselőként.

Dr. Palágyi Jenő kéri a Romániai Magyar Népközösség támogatását a tervezett Ifjúsági Szervezet megalakulási munkálataihoz.

Dr. Jakabffy Elemér javaslatára az intézőbizottság köszönetet mond Márton Áron katolikus püspöknek, Dr. Gyárfás Elemérnek, Purgly Lászlónak és Dr. Szász Pálnak a bécsi döntéstől az újjáalakuló gyűlésig terjedő időközben kifejtett munkásságukért.

A Romániai Magyar Népközösség elnökévé – az előző pontban írt keretekben és hatállyal – Gyárfás Elemért választja meg.

Ugyancsak az előző pontban írt hatállyal a megüresedett helyekre – Dr. Szász Pál megbízatásának fenntartásával – alelnökké megválasztja gróf Bethlen Bálintot és Jakabffy Elemért, elnöki tanácsstagokká pedig Purgly László és gróf Haller István megbízatásának fenntartásával Dr. Gáll Miklóst, Szabó Bénit, Péter Jánost, Takácsy Miklóst, gróf Teleki Ádámot és Tóth Istvánt. Ez utóbbit a Népközösség jogi tanácsadójaként is megválasztja.

A magyar ifjúság képviselőre két helyet tart fenn, amely helyekre a romániai magyar ifjúsági szervezetek fognak javaslatot előterjeszteni.

Purgly László ezután meleg szavakkal üdvözölve Gyárfás Elemér megválasztott elnököt, átadja neki a gyűlés vezetését, ki az elnöki széket elfoglalva, hálás köszönetet mond a bizalomért, gyarlóságai iránt elnézést és nehéz munkájához támogatást kért, és javaslatára az értekezlet jogi tanácsadóvá megválasztja Dr. Meskó Miklóst, a nagyenyedi központi iroda igazgatójává Dr. Müller Jenőt s főtítkárrá Dr. Parecz Györgyöt.

5.) Gyárfás Elemér beszámol a jelen gyűlés előkészítését megelőző tárgyalásokról, a szeptember 28-i előértekezleten kialakult felfogásokról és a közbejött akadályokról. Ismerteti azokat az ellentéteket, melyek a visszacsatolt területen a Magyar Párt és a Népközösség között felmerültek s azokat a jogi és gyakorlati szempontokat, melyek miatt Románia területén csak a Népközösség keretében való szervezkedés kísérelhető meg.

Dr. Meskó Miklós kérdést intéz az elnökhöz a Romániai Magyar Népközösség jogi helyzetére vonatkozólag.

Dr. Gyárfás Elemér felvilágosításai után az intézőbizottság Dr. Gyárfás Elemér beszámolóját és a Dr. Meskó Miklós kérdésére adott felvilágosítását tudomásul veszi.

6.) Gyárfás Elemér ismerteti az optálások, a menekültek visszatérése, a likvidálások és az amnesztia ügyében a román–magyar vegyesbizottság tagjaival folytatott megbeszéléseit s e bizottság tárgyalásainak sajnálatos megakadását,² a Magyarországról kiutasítottak érdekében Purgly Lászlóval együttesen tett lépéseit, a Hossu³ püspökkel és Hațieganu Emil volt igazságügy-miniszterrel folytatott megbeszéléseit s az Antonescu tábornokkal, Sturdza⁴

² A második bécsi döntés hatodik pontja értelmében az állami fennhatóság változásából adódó minden részletkérdést magyar–román közvetlen tárgyalások útján kellett rendezni. A Vörnle János és Valeriu Pop által vezetett ún. likvidációs tárgyalások 1940. szeptember 14-étől október 10-ig tartottak, egészen azok megszakadásáig.

³ Iuliu Hossu.

⁴ Mihail Sturdza.

külgyminiszterrel és Crețianu⁵ külügyi alminiszterrel az október 24-i kihallgatása alkalmával folytatott tárgyalásait.

Az értekezlet tagjai konkrét adatokkal és fájdalmas példákkal alátámasztva, alapos hozzászólásokban matatnak rá a román–magyar vegyesbizottság tárgyalásainak megszakadása folytán a visszamaradt magyarságra zúdult s folyton fokozódó nehézségekre s az ekként előállott már-már tűrhetetlen helyzetre.

Az értekezlet e problémáknak az adott külső körülmények korlátai között lehetséges megvitatása után, a következő határozatban szögezte le álláspontját e mindennél nagyobb fontosságú kérdésben:

„A Romániában visszamaradt magyarság vezetőinek Nagyenyeden, november 4-én tartott értekezlete a kölcsönösen nyújtott információk alapján sajnálattal állapítja meg, hogy az elcsatolt területre való átözönlés megakadályozására s a visszamaradt magyarság életheletőségeinek biztosítására irányuló törekvései – kívülálló okokból – nem járhattak eredménnyel s alapos az aggodalom, hogy a jogi és technikai akadályok dacára, a folyton tartó átszivárgás csak erősödni fog s rövidesen tömegmozgalommá válik.

E folyamat megakadályozásának, vagy legalább korlátozásának kettős előfeltétele volt:

a.) a szeptember 8-án⁶ megkezdődött román–magyar bizottsági tárgyalások során a legsürgősebben tető alá lett volna hozandó egy előzetes megegyezés a bécsi döntés 3. és 4. pontjának értelmezését és végrehajtását illetőleg, vagyis: az optálások formája, helye, ideje, elintézési módja, a vagyoni-likvidálási jog helyes szabályozása, a menekültek visszatérésének biztosítása, megtorlásoktól s katonaszökevénné minősítéstől való mentesítése, az ingatlancsere, a gazdasági intézmények kormánybiztosai s a kölcsönös amnesztia kérdésében;

b.) a visszamaradó magyarság részére az erkölcsi, kulturális és gazdasági életheletőségek biztosítandók lettek volna legalább olyan keretekben, amilyenek a bécsi döntés előtt hatályban voltak.

E kettős előfeltétel megteremtése érdekében elengedhetetlen szükségnek mutatkozott, hogy a visszamaradt magyarság vezetői:

a.) a legintenzívebben bekapcsoltassanak a szeptemberben Budapesten tárgyaló román–magyar vegyesbizottság munkájába, s javaslaik itt figyelembe vétessenek;

b.) a magyarországi románsággal szemben folyamatba teendő magyar kormányintézkedések tekintetében előzetes meghallgatást nyerjenek.

Mély sajnálattal kell ezzel szemben megállapítanunk, hogy

a.) a bécsi döntés 3. és 4. pontjaira vonatkozó, szeptember 24-én lényegileg már előkészített s az átmeneti helyzetet szabályozni hivatott előzetes megegyezés azóta sem jött létre, a román–magyar vegyesbizottság tárgyalásai megszakadtak, s az optálás, határátlépés, likvidálás, az ingatlanvagyon-csere, a menekültek, katonaszökevények és amnesztia tekintetében ma a helyzet még bizonytalanabb s a tájékozatlanság még nagyobb mint kezdetben volt, minek következtében naponta a magyarok százai hagyják el otthonukat, hatalmas magyar vagyonok kótyavetyéltetnek el és termelő egzisztenciák ezrei semmisülnek meg.

b.) a magyarországi románságra vonatkozóan tett intézkedések a Romániában maradt magyarság helyzetét elképzelhetetlen mértékben súlyosabbá tették, az ekként előálló és fokozódó feszültség máris folyton folyó újabb átköltözéseket váltott ki, s ha e feszültség türelmetlenül várt enyhülése elmarad, számolni kell, legkésőbb tavaszra, a visszamaradt

⁵ Alexandru Crețianu.

⁶ Helyesen: szeptember 14-én.

magyarság tömegének megmozdulásával.

A visszamaradt magyarság vezetői, e kétségbeejtő helyzet láttára s az önhibáján kívül a legsúlyosabb lelki és anyagi válságba jutott romániai magyarság lelkiületének, hangulatának s mélyesleges fájdaljának ismeretében, semmiképpen sem vállalhatják az erkölcsi felelősséget ártatlan magyar családok százezreinek ilyen módon földönfutóvá válásáért, s ezért most – a rég letelt tizenkettedik óra után is – kénytelenek minden megmaradt energiájukkal megismételni a fenti kettős kérésüket mindazokhoz, akikre nézve nem lehet közömbös a szerencsétlen visszamaradt magyarság sanyarú sorsa, újólág nyomatékósan szorgalmazva, hogy:

a.) rendeztessenek a legsürgősebben – meghallgatásunkkal és javaslataink figyelembe vétele mellett – a bécsi döntés 3. és 4. pontjának végrehajtási módozatai;

b.) a magyarországi románságra vonatkozó kormányintézkedések és bánásmód tekintetében hallgattassanak meg előzetesen a helyzet ismeretében és felelősségünk tudatában előterjesztett és előterjesztendő javaslataink, és honorálhassanak ezekre vonatkozó állásfoglalásaink.”

Purgly Lászlónak értékes közreműködéséért köszönet mondatik és elnök felkérétek, hogy a jelzett irányban az akciót a felmerült akadályok dacára továbbfolytassa.

7.) Tárgyalatik a sajtó ügye. Az elnök javaslatára s Dr. Szász Pál hozzászólása után az intézőbizottság gróf Teleki Ádám, Dr. Palágyi Jenő, Dr. Kakuk János, Szabó Béni és Dr. Parecz György személyében bizottságot küld ki e kérdés előkészítésére és felkéri Jakabffy Elemér és Szász Pál alelnököt, hogy támogassák munkájában a bizottságot, mely nyomban megkezdte működését. Az intézőbizottság mély sajnálattal állapította meg, hogy Románia területén ma már egyetlen napilap sem jelenik meg, és teljes energiával szorgalmazza a helyzet orvoslását. Kimondatik, hogy Nagyenyeden mielőbb megindítandó a népies hetilap.

8.) A budapesti sajtó és rádió illetéktelen közlései és nemkívánatos vitái következtében előállott újabb nehézségek sajnálattal vétetnek tudomásul, s az értekezlet helyesléssel magáévá teszi Gyárfás Elemérnek az ezek lehető rendezése érdekében tett lépéseit.

9.) A magyar szövetkezetek, a központjaiktól elszakított bankfiókók s a magyar közintézményekre kirótt, elbírhatatlanul magas illeték-egyenérték kiróvások ügyében az értekezlet megbízza az elnökséget, hogy tegyen meg minden lehető lépést érdekeink védelmében.

10.) Dr. Kakuk János felemlíti a német népszámlálás alkalmával a Bánságban elkövetett visszaéléseket.

Veress Béla és Ludwigh Gyula felszólalása után az intézőbizottság sajnálattal veszi tudomásul a történeteket.

Több tárgy nem lévén, az elnök a jelenlevőknek köszönetet mond a szíves megjelenésért és a gyűlést berekeszti.

K. m. f.

Dr. Purgly László s. k.
elnök

Dr. Parecz György s. k.
jegyzőkönyvvezető

A jegyzőkönyv hitelül:
Gr. Bethlen Bálint s. k.
Dr. Gál Miklós s. k.

Jelzet: Magyar Országos Levéltár Sajtólevéltár, Sajtóarchívum, Erdéllyel foglalkozó lapkivágatok, kéziratok és cikkgyűjtemények (K 610), Délerdélyi Adattár, 91. cs., XII II/2., 86–98. o. Gépelt másolat.